

**BIOLOGIYA DARSLARI TASHKILLASHDA O‘YINLI TA‘LIM
TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH YUZASIDAN METODIK
TAVSIYA**

Sarimsaqova O‘lmasxon Xaydarovna

Andijon viloyati Marhamat tumani

30-umumiy o‘rta ta‘lim maktabining biologiya fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Biologiya fanini o‘qitishda o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish maqsadida darslarda turli o‘yinlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu metodik tavsiyada biologiya darslarini o‘yin texnologiyasi asosida tashkillashning o‘ziga xos tomonlari haqida fikr-mulohazalar yuritilgan.

Kalit so‘zlar: O‘yin, interfaol, didaktik, ta‘lim samaradorligi, o‘qituvchi, o‘quvchi.

Biologiya Yerdagi hayotning barcha ko‘rinishlarini, uning turli darajadagi: molekula, hujayra, organizm, populatsiya (tur), biogeosenoz (ekosistema), biosfera darajasidagi tizimlarning barcha xossalarini o‘rganadi. Biologiyaning asosiy maqsadi tirik mavjudotlarning tuzilishi, o‘ziga xos xususiyatlari, ko‘payishi, rivojlanishi, kelib chiqishi, tabiiy jamoalarda va yashash muhiti bilan o‘zaro munosabatlarini o‘rganishdir. Biologiya atamasi fransuz olimi J. B. Lamark va nemis olimi G. R. Treviranus tomonidan fanga kiritilgan bo‘lib, «bios» – hayot, «logos» – fan degan ma‘noni bildiradi.. Biologiya fanining tarmoqlari. Biologiya fundamental va kompleks fan hisoblanadi. Fundamental fan deyilishiga sabab, biologiya tibbiyot, psixologiya, agronomiya, oziq-ovqat sanoati, farmokologiya uchun nazariy asos bo‘lsa, kompleks fan sifatida esa ko‘plab tarmoq fanlarni o‘z ichiga oladi. Tekshirish obyektiga ko‘ra biologiya fani bir qancha sohalarga bo‘linadi. Botanika – o‘simliklar, zoologiya – hayvonlar, mikrobiologiya –

mikroorganizmlar, mikologiya – zamburug‘lar, gidrobiologiya – suv muhitidagi organizmlar, paleontologiya – qazilma holdagi organizmlar, ekologiya esa organizm va muhit orasidagi munosabat to‘g‘risidagi fan hisoblanadi. Biologiya tirik organizmlarning ayrim jihatlarini tekshirish bo‘yicha ham turli fanlarga ajraladi.

Katta kishilar hayotida ish faoliyati qanday ahamiyatga ega bo‘lsa, bolalarda ham o‘yin faoliyati shunday ahamiyatga ega. O‘yin darslari biroz shovqin, tartibsizlik bilan kechgani uchun biz o‘qituvchilar ko‘pincha jim o‘tirib tinglaydigan, shovqinsiz o‘tadigan an‘anaviy darslarni ma‘qul ko‘ramiz. Aslida esa o‘yin faqat o‘quvchilarning vaqtini choq qilish uchun o‘tkazilmasligi kerak, balki o‘yin didaktik bo‘lishi, ya‘ni darsda ma‘lum ta‘lim-tarbiyaviy masalani hal etishga qaratilgan bo‘lishi kerak.

Ta‘lim samaradorligini oshirish, o‘quvchilarni bilim salohiyatining rivojlanishida interfaol usullardan foydalanish katta ahamiyatga egadir. Dars jarayonida o‘quvchilarni diqqatini jalb qilish, darslikdan to‘g‘ri va maqsadli foydalanish, har bir o‘tilayotgan yangi mavzu yuzasidan berilgan tushuncha va ta‘riflarni o‘zlashtirish maqsadida pedagogik texnologiyalardan keng foydalanish zarur.

Metodlar asosida o‘tilgan dars an‘anaviy darslardan ko‘ra yaxshi samara beradi. O‘quvchilar ongida saqlanib qoladi, hamda ularning musatqil fikrlashga undaydi. Bugungi kunda yoshlarga nisbatan davlat siyosati ham, asosan yosh avlodni keng fikrli, jamiyat ravnaqi uchun munosib hissasini qo‘sha oladigan, har tomonlama kuchli, bilimli qilib tarbiyalashdan iboratdir O‘yin darsning asosiy maqsadi o‘quvchilarning o‘quv jarayoniga qiziqishlarni oshirish va bu bilan o‘qish samaradorligini oshirishdir.

Tashqaridan qaraganda oyin yengil, betashvish korinishda, aslida boldan maksimum energiya berilishini aql, sabr toqat, mustaqillik kabi jihatlarini ishga solishni talab etadi.

O'yin jarayoni biroz shovqin va tartibsizlik bilan kechgani uchun o'qituvchilar kopincha jim o'tirib tishglaydigan, shovqinsiz o'tadigan an'anaviy darslarni maqul ko'radi. Biologik o'yinlar nihoyatda xilma-xil bo'lib, ushbu o'yinlar dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarning qiziqarli bo'lishida, o'quvchilarning biologiya faniga bo'lgan qiziqishini oshirishda qulay va samarali vositalardan biri hisoblanadi.

“Kim ko'p biladi” o'yini. Bu o'yinni biologiyaning xohlagan mavzusini o'rganishda qo'llash mumkin. Har bir ishtirokchi biror-bir mavzu yuzasidan bittadan muammoli savol tuza olishi kerak. Savollar yozilgan qog'ozlarni o'qituvchiga topshiradilar, sinf o'quvchilari ikki guruhga bo'linadi.

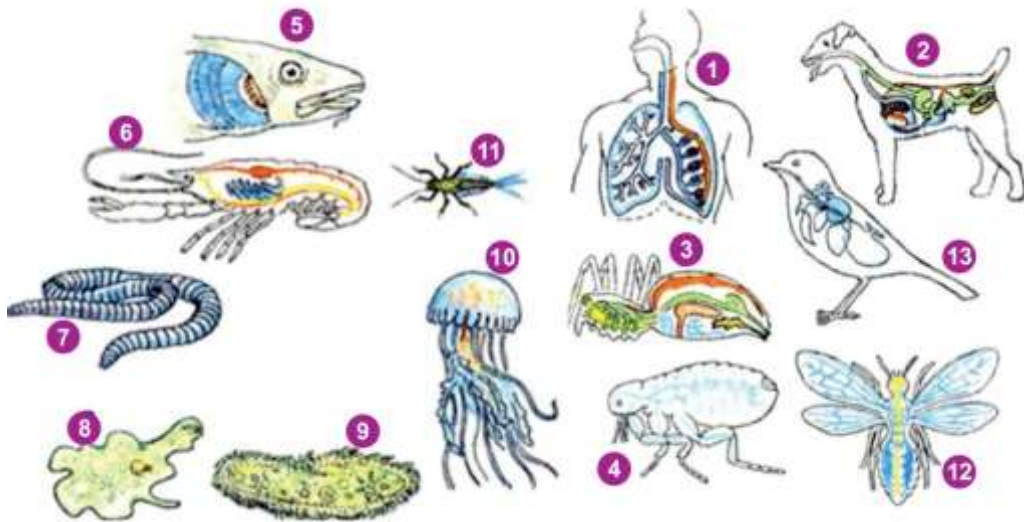
Boshqaruvchi qo'llarni sanab, har biriga 1 balldan qo'yadi. Har bir savolga bir o'quvchidan javob so'raladi. Agar javob noto'g'ri bo'lsa o'sha guruhdan bir ball olib tashlanadi, qaysi guruh ko'p ball to'plasa, o'sha guruh g'olib bo'ladi.

“Xayoliy sayohat” o'yini. Ta'limning bu o'yini biologiya, geografiya, til adabiyot va boshqa fanlarda qo'llanilishi mumkin. O'simlik yoki hayvonlar tarqalgan biogeografik viloyatlarga xayolan sayohat qilib, uni yozma tarzda yozish talab etiladi. Ishtirokchi o'zi mustaqil o'sha joyni yozma tasvirlashi kerak. Kim ko'p biladi” o'yini. Bu o'yinni biologiyaning xohlagan mavzusini o'rganishda qo'llash mumkin. Har bir ishtirokchi biror-bir mavzu yuzasidan bittadan muammoli savol tuza olishi kerak. Savollar yozilgan qog'ozlarni o'qituvchiga topshiradilar, sinf o'quvchilari ikki guruhga bo'linadi. Boshqaruvchi qo'llarni sanab, har biriga 1 balldan qo'yadi. Har bir savolga bir o'quvchidan javob so'raladi. Agar javob noto'g'ri bo'lsa o'sha guruhdan bir ball olib tashlanadi, qaysi guruh ko'p ball to'plasa, o'sha guruh g'olib bo'ladi. O'quvchilarning ijodiy izlanishi, mantiqiy fikrlashini rivojlantirish va qo'shimcha bilim olishga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishda ijodiy o'yinlar muhim ahamiyat kasb etadi. Ijodiy o'yinli darslardan "Organik olam evolyutsiyasining asosiy yo'nalishlari", "Organik olam evolyutsiyasining dalillari"ni o'rganishda

foydalanish maqsadga muvofiq. Bunda o'quvchilar guruhlariga teng bo'linib, ularning har biriga shartli ravishda "Botaniklar", "Zoologlar", "Evolyutsionistlar" degan nom beriladi. Har bir "mutaxassislar" guruhi ijodiy izlanib, go'yoki fanda yangiliklar kashf etadilar. O'qituvchi tomonidan tavsiya etilgan topshiriqlarni ko'rgazmali qurollarga tayangan holda bajarib, o'z javoblarini asoslaydilar. Biologiya fanini o'qitishda "Hayvonlar seleksiyasi" mavzusini ishbilarmonlar o'yini auktsion-dars shaklida o'tkazilishi maqsadga muvofiq. O'yin mashqlari uchun televidenie orqali muntazam berib borilayotgan va o'quvchi yoshlarning eng qiziq mashg'ulotlariga aylangan o'yinlarni andoza qilib olish o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Bunday o'yinlar jumlasiga "Zakovat", "Zinama-zina", "Kim millioner bo'lishni xohlaydi?" kabilarni kiritish mumkin. Mazkur o'yinlarda o'quvchilar, avvalo, o'z bilimlarini sinab ko'radilar va yana ularning ko'plarida shu o'yinlar ishtirokchisi bo'lish istagi vujudga kelishi tabiiy. Biologiya fanini o'qitishda zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanish ham yahshi natijalarni berib kelmoqda. Ta'lim jarayonida salmoqli o'rin egallagan muammoli "aqliy hujum" darsi, munozarali (ilmiy munozarali va erkin fikrlash) darslar muammoli ta'lim texnologiyasiga asoslanadi. Mazkur darslarning o'ziga xos jihati dars davomida vujudga keltirilgan muammoli vaziyatlarga asoslanadi. O'quvchilar muammoli vaziyatlarni hal etish jarayonida izlanadi va muammolar yechimini topadi. O'quvchilarni ijodiy va mantiqiy fikr yuritishga o'rgatish, aqliy faoliyat usullarini egallashga, ularda ilmiy, tanqidiy-tahliliy, mantiqiy fikr yuritish ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishga olib keladi. Masalan, "Sutemizuvchilarning hayotiy faolligi yuragining hajmiga bog'liq, hasharotlarda ham shundaymi?" degan savolga javob topish uchun o'quvchilar avval sutemizuvchi hayvonlar va hasharotlarning qon aylanish sistemasini taqqoslashi, qonning bajaradigan funksiyalarini eslashi, ular

o'rtasidagifarqni belgilashi, nafas olish a'zolarining tuzilishi va funksiyasini chog'ishtirishi, to'plangan ma'lumotlar asosida xulosa yasab, fikrini dalillashi lozim. Savolning bu tarzda muammoli qo'yilishi o'quvchilarda tahliliy va mantiqiy fikr yuritish ko'nikmalarini egallashga imkon beradi. Biologiyani o'qitish jarayonida o'qituvchi yuqorida qayd etilgan tarzdgai muammoli savollarni o'rtaga tashlashi va o'quvchilarning avval o'zlashtirgan bilimlarini yangi vaziyatlarda ijodiy qo'llashi orqali ularda ijodiy faoliyat tajribalarini shakllantirishga e'tibor qaratishi lozim.

“Aql charxi” o'yinida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi, nutq ravonlashadi, tez va to'g'ri javob berish malakasi shakllanadi. Savollar ketma-ketligini yangi va o'tgan mavzuni mustahkamlashda foydalanish maqsadga muvofiqdir. Masalan: Biologiya so'zi qaysi tildan olingan? Biologiya fanining vujudga kelishi va shakllanishida o'z hissasini qo'shgan olimlar nomini ayting va boshqa savollar bilan davom ettish savol-javobda tezkorlikka alohida e'tibor berish mumkin.

“Aql charxi” metodini shu yuqoridagi rasm asosida ham o'tkazish mumkin. Unga ko'ra rasmdagi narsalar tasviri o'quvchilar tomonidan to'g'ri va tez fursatda topib, yozishlari mumkin.

Kimning yozma tasvirlashi mazmunan yuqori saviyada yozilgan bo'lsa, u g'olib hisoblanadi. Biologiya - darslarini hayotga bog'lash, ularni qiziqarli va

ijodiy tashkil etish bosh maqsaddir. Bunda asosiy rolni biologik o'yinlar egallaydi. Biologik o'yinlar nihoyatda xilma xil bo'lib, darsda va darsdan tashqari mashg'ulotlarni qiziqarli bo'lishida o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishlarini oshirishda qulay va samarali vositalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Azizxadjayeva N. «Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat» T., 2003.
2. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar.- Qarshi. Nasaf. 2000
3. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. Qo'llanma.- Toshkent: 2004.
4. G'ofurov A.T., Tolipova J.O. va boshqalar. Biologiyao'qitish metodikasi.Oliy o'quv yurtlari uchundarslik. Toshkent, 2013
5. Shaxmurova G., Raxmatov U., Xo'janazarov O'., Tog'aeva G. "Biologiya fanini o'qitish metodikasi" moduli bo'yicha o'quv-uslubiy majmua. Toshkent, 2017
6. Yuldashev, O. (2021). РАСЧЁТ СИЛОВЫХ ХАРАКТЕРИСТИК ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА ОБРАБОТКИ ПОЧВЫ. *НАУКА И МИР*.

4. Internet saytlari:

www.ziyo.uz

www.pedagog.uz